

TAMÁSI ANNA ÉVA*

A magyar büntető perjog kodifikációs kísérletei a 19. század második felében

*Különös tekintettel a vádtanács intézményére***

„A bűnvádi perjog egyik legszebb intézménye az, mely a polgári szabadság biztosítékául az előzetes eljárás és a főtárgyalás közé illesztve, annak megakadályozására van hivatva, hogy az állampolgár ok nélkül a nyilvános főtárgyalással járó zaklatásoknak, erkölcsi és anyagi hátrányoknak kitéve ne legyen.”¹

Olvashatjuk a Bűnvádi perrendtartásról szóló 1888-as javaslat indokolásában annak legfőbb érvét, hogy miért tartották szükségesnek a vádtanács intézményét meghonosítani a kódexben.

Jelen tanulmány arra tesz kísérletet, hogy bemutassa hazánk bűnvádi perjogi kodifikációjának folyamatát, legfontosabb állomásait, különös tekintettel a vádelv érvényesülésére és a vádtanács intézményére. A magyar perjog-történetben mérföldkőnek számít a jogszabály (1896. évi XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról), mivel egészen eddig e jogterület kodifikálatlan maradt, és mind területileg, mind személyileg heterogén volt.

1. Előzmények

Bár az igény már korán, a 15. században megmutatkozott egy egységes törvénytű megalkotására, leginkább azzal a céllal, hogy a több törvényben elszórtan szabályozott büntető perjogot egységes korpuszba foglalják a gyakorlaton alapuló hazai joggal együtt.²

* adjunktus, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Európai Jogtörténeti Tanszék

** A kutatást a Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Kutatásfejlesztési és Innovációs Kiválósági Központ (IKIKK) Humán és Társadalomtudományi Klasztere támogatta. A szerző „A jelenkori társadalmi kihívások történeti jogi előzményei és megoldási modelljei” nevű kutatócsoport tagja.

¹ *Képviselőházi irományok*, 1887. XII. kötet, 357. sz. A magyar bűnvádi eljárásról szóló törvényjavaslat indokolásának folytatása és vége, 452. p.

² 1498-ban, 1500-ban, 1507-ben, 1514-ben és 1525-ben is követelték a szokásjog, illetve a dekrétumok összegyűjtését. Ennek eredménye lett Werbőczy Tripartituma. FANTOLY ZSANETT: *A magyar büntetőeljárás jog*

A jelentősebb próbálkozások között tarthatjuk számon az 1790-91-es kodifikációs kísérletet, amely munkálatok 1795-ben fejeződtek be. Bár törvénykönyv nem született, de bizonyos jellegzetes magyar büntető perjogi elemek már ekkor megjelentek a javaslatban. Például a magyar hagyományok talaján a vádelvet emelte be szabályozásába. A büntető-per nyomozásra, vizsgálatra és bírósági eljárásra osztotta.³

Ezt követően 1827-ben született egy újabb javaslat, amely a nyomozóelvet juttatta volna érvényre. Ennél sokkal jelentősebbek voltak az 1840-ben indult munkálatok.⁴ Ennek eredményeként, Deák Ferencnek köszönhetően, három büntetőjogi tárgyú javaslat is született. Ezek egyike a büntető-eljárással foglalkozott, meglehetősen modern szellemben, az európai trendeket alapul véve. A javaslat alapjául a napóleoni kodifikáció egyik csúcstermékét, a francia bűnvádi eljárást (*Code d'Instruction Criminelle*) vették, nem a német, inkvizitórius jellegű partikuláris törvényeket. Fontos jellemzője a javaslatnak, hogy az eljárás az előkészítő szakaszban nyomozóelvű, ezt követően azonban vádelvű volt. A per akkuzatórius része ott kezdődött, amikor a vizsgálati iratok a közvádlóhoz kerültek, ettől kezdve annál vádelvűbb az eljárás, minél közelebb jut az ügy az ítélethez.⁵ Heves viták árán végül az esküdszék intézménye is bekerült a javaslatba, amely végül e munka vesztét okozta: a hazai főrendek ellenszenvvel fogadták és nem sikerült elnyerni a támogatásukat.

Az 1848-49-es forradalmi jogalkotás fontos perjogi változásokat hozott,⁶ azonban a büntető per jog átfogó szabályozására ekkor sem került sor.

A neoabszolutizmus idején több más osztrák törvénytől egyetemben a büntető per rendtartás is életbe léptették hazánkban. 1853-ban jelent meg a büntetőeljárás rendelet, amelyet hatalmas ellenszenv fogadott Magyarországon mind elvi, mind a hazánktól idegen jogszabályi szinten is.⁷ Így nem meglepő, hogy az 1861-es Országbírói Értekezlet az

kodifikációjának történeti fejlődése. In: Acta Universitatis Szegediensis: Forum: Acta Juridica et Politica, 2013/3., 5. p. Ekkor még erőteljesen jelentek meg a magánjogi alapok, erről. l. bővebben: Livia GERGI-HORGOS: *A legal historical survey of the development of hungarian public prosecution with special emphasis on ius puniendi becoming a state monopoly*. Büntetőjogi Szemle 2014/3., 10–11. pp.; HAJNIK Imre: *A magyar bírósági szervezet és per jog az Árpád- és vegyes házbeli királyok alatt*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1899. 215–218. pp.

³ FANTOLY 2013, 6. p.

⁴ 1842-ben Szatmár vármegye rendjeinek indítványa alapján a vármegyék többsége (28) fogadta el a következő pontot: „A büntetőtörvény új (azaz: az 1827-iktől eltérő) szerkezete, az esküdszék felállítás, a faggató (nyomozó) per megszüntetése, a vádper behozatala”. MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 1899, 477. p.

⁵ BALOGH Jenő – EDVI-ILLÉS Károly – VARGHA Ferencz: *A Bűnvádi Perrendtartás magyarázata*. Grill Károly cs. és kir. udvari könyvkereskedése. Budapest, 1898, 19. p.

⁶ Például megszüntették az úriszékeket (1848. évi 11. tc.); a sajtótörvény (1848. évi 18. tc.) pedig kimondta, hogy sajtóvétségek esetén nyilvánosan esküdszék ítél. Ez utóbbi volt az első jogszabály a magyar perjogtörténetben, amely olyan modern alapelveket fogalmazott meg, mint a szóbeliség, közvetlenség, nyilvánosság, bizonyítékok szabad mérlegelése, törvény előtti egyenlőség; valamint ez tekinthető az első kodifikált és hivatalosan is alkalmazott polgári kori büntető eljárásjogi joganyagnak. Erről lásd bővebben: STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Multiplex Média Kiadó, Debrecen, 1998, 134–135. pp.; ANTAL Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon (1890–1900)*. Dél-Alföldi Évszázadok 23, Szeged, 2006. 177. p.

⁷ Az abszolutizmus időszakában eltörölték a rendi bíróságokat és átmenetileg német nyelvű bíróságokat hoztak létre, élükön a bécsi császári és királyi legfőbb törvényszék és semmitőszékekkel. MÓRA Mihály: *Büntető Eljárás Jogi I. kötet*. Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, Budapest, 1959. 103. p.

1848 előtti régi jogunkat állította vissza a büntetőeljárás tekintetében. Ez utóbbi sem volt azonban korszerűnek és ideálisnak tekinthető: az eljárás hosszadalmas, sok esetben megbízhatatlan volt, a régi törvények a változó társadalmi és jogi környezetben elavulttá váltak. Az eljárást leginkább a gyakorlat munkálta ki, területenként komoly eltérésekkel, így a bírói önkénynek is néhol teret engedve. Szinte az egyetlen mankót Pauler Tivadar Büntetőjogtan című tankönyve jelentette, amelyet a bíróságok széles körben használtak. E munkában Pauler felhasználta a magyar büntető perjog minden releváns forrását, különösen az 1843-as javaslatot és az osztrák törvényeket, alapelvi szinten pedig a római és kánonjogot, valamint a német jogot is.⁸

A kiegyezés után újra napirendre került a bünvádi kodifikáció, ennek első lépéseként Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter a törvényhozás elé terjesztette a bünvádi eljárás ideiglenes szabályozásáról szóló törvényjavaslatot. Ennek tervezetét Csemegi Károly készítette el, ekkor mint igazságügyi államtitkár. A vádelvet követte, és ez honosította meg hazai gyakorlatunkban a kötelező vád alá helyezési-eljárást, amely a törvényszék egy külön tanácsa által a vádirat felülvizsgálatából állt.⁹

E munka végül nem emelkedett törvényerőre, hanem Bittó István igazságügy-miniszter a törvényjavaslat szövegét megküldte a bíróságoknak 1872-ben, és mint ideiglenes eljárási szabályzatot alkalmazni kérte körrendeletében.¹⁰ Ezen bünvádi eljárási szabályzat közel harminc évig meghatározta a perjogi gyakorlatot hivatalos jogforrás hiányában. A fedőlapjának színe alapján „Sárga könyvnek” is nevezték.

Miközben a jogalkalmazók a Sárga könyv alapján dolgoztak, mindvégig napirenden maradt a kodifikáció szükségessége. Ennek új lendületet 1878-ban a büntető anyagi jog sikeres kodifikációja adott: Csemegi Károlyt ismételten megbízták a büntető perjog tervezetének elkészítésével. A tervezet 1882-ben jelent meg nyomtatásban *Magyar bünvádi eljárás a törvényszék előtt* címmel. E munkából Csemegi a sokat vitatott esküdtszék intézményét kihagyta, bár korábban ő is pártolója volt. Emellett a vádelvet tekintette zsinórmértéknek, néhol mértéken felül is. Ahogy Balogh Jenő fogalmazott: a vádrendszerből túlzott következtetéseket vont le Csemegi, és az eljárás előkészítő részét a terhelt érdekében álló garanciákkal túlterhelte, mint például a kötelező vizsgálat és vád alá helyezés.¹¹ A bíróság az ügyész által kért büntetésnél nem szabhatott volna ki súlyosabbat, a vád alá helyezést pedig a vádtanács rendelte volna el, valamint az elővizsgálat vezetésére is felügyelt volna.¹²

Komoly szakmai vitákat váltott ki a tervezet, különösen mellőzendőnek tartották a vádelv „túlhajtasait” és a kötelező vád alá helyezést.¹³ Így a több évig tartó jogirodalmi és szakmai tanácskozások eredményeit figyelembe véve Csemegi átdolgozta a tervezetet. Bár érték kritikák, miszerint nem kellően támaszkodott a Pauler Tivadar által felállított szakmai tanácskozás javaslataihoz. E második tervezet 1886-ban jelent meg. Jelentősebb módosítása,

⁸ PAULER Tivadar: *Büntetőjogtan*, Pfeifer Ferdinánd, Pest, 1872, III–IV. pp.

⁹ FINKEY Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*, Budapest, 1908, 354. p.; MÓRA Mihály – KOCSIS Mihály: *A magyar büntető eljárási jog*. Tankönyvkiadó. Budapest, 1961, 85. p.

¹⁰ 1872. május 1-jén kelt 4765. sz. IM rendelet.

¹¹ BALOGH Jenő: *A büntető perjog tankönyve*, Budapest, 1906, 119. p.

¹² FINKEY 1908. 52. p.

¹³ Élesen kritizálta a kötelező vizsgálat és vád alá helyezési eljárást pl. DELL' ADAMI Rezső egyetemi tanár. DELL' ADAMI Rezső: *Olasz igazságügyi törvényhozás 1880–1882*. Jogtudományi Közlöny 1883/2. 13. p.

hogy kihagyta a vádtanács intézményét, és a bíróságot nem kötötte a vádló indítványához sem a büntetés kiszabása, sem a minősítés tekintetében. A fakultatív vád alá helyezési eljárás tekintetében azonban nem vette figyelembe az ajánlásokat. E munka is átdolgozásra szorult, leginkább a gyakorlati alkalmazhatósággal kapcsolatban merültek fel kétségek.

Az átdolgozással Schedius Lajos királyi kúriai bírót, Tarnai János budapesti ügyvédet és Wlassics Gyula budapesti királyi főügyész-helyettest bízta meg Fabiny Teofil igazságügy-miniszter.¹⁴ A bizottság a Csemegi-féle tervezetből indult ki, minden szakaszát alaposan átvizsgálta, elemezte és revideálta, valamint kiegészítette a járásbírók előtti eljárás szabályozásával. Emellett szűkítette a kötelező vizsgálat eseteit, a kötelező vádhatározat helyébe pedig a fakultatív vád alá helyezés rendszerét fogadta el.¹⁵

E javaslat 1888-ra készült el, decemberben az igazságügy-miniszter a képviselőház elé terjesztette. Azonban a tárcát Szilágyi Dezső vette át, aki 1889-ben visszavonta a javaslatot, mert ki kívánta egészíteni, például az esküdtbírók előtti eljárással, valamint szerkezeti és tartalmi módosításokat is szükségesnek vélt. Az új tervezet Balogh Jenő miniszteri titkár irányításával 1892-re készült el.

Szilágyi Dezső a végleges szövegezés és az eddigi munkák áttárgyalása végett egy hattagú bizottságot alakított, amelynek magját az eddig megbízott jogtudósok képezték: Battsay Imre, Chorin Ferencz, Schédius Lajos, Vargha Ferencz, Wlassics Gyula és Balogh Jenő. Ők az 1888-as javaslatot és az 1892-es tervezetet együtt vizsgálták, de a végleges szövegezésnél az utóbbit vették alapul. 1895 januárjában Szilágyi Dezső megkapta a felhatalmazást a javaslat országgyűlés elé terjesztésére. Végül utódja, Erdélyi Sándor terjesztette a Képviselőház elé 1895. május 4-én, amelynek igazságügyi bizottsága novemberben kezdte meg a javaslat tárgyalását. A képviselőház a javaslatot 1896. szept. 3–11-én tartott ülésében több módosítással, a főrendiház pedig 1896. szeptember 19-én módosítás nélkül elfogadta.¹⁶ A király 1896. december 4-én szentesítette és 1896. december 22-én jelent meg az Országos Törvénytárban az 1896. évi XXXIII. törvénycikk a „bűnvádi perrendtartásról”.

2. Érvek és ellenérv a vádtanácsról

2. 1. A jogtudományban

A vádtanácsról, mint a készülő Bp. egyik fő intézményéről heves viták bontakoztak ki mind a tudományos jogirodalomban, mind a gyakorlati jogalkalmazók körében. E diskusszió nagyon termékenynek bizonyult, mivel a szerteágazó érvrendszert felhasználva a jogalkotóknak sikerült a legjobb megoldásokkal kodifikálni e jogintézményt. Ezért érdemes a főbb vitapontokat és javaslatokat kicsit részletesebben bemutatni.

A vádtanács (leendő) működését elemezték mind a vizsgálat felügyelete tekintetében, mind a vád alá helyezési eljárásban betöltött szerepe kapcsán. Előjáróban elmondható, hogy a vádtanácsot francia mintára szabályozták, egy nagy különbséggel: hazánkban nem két külön testület végezte a vizsgálat felügyeletét és a vád alá helyezést.

¹⁴ A korábbi bizottsági munkák félbeszakadtak Pauler Tivadar igazságügy-miniszter halála miatt.

¹⁵ BALOGH 1906, 120. p.

¹⁶ BALOGH 1906, 122. p.

A vizsgálói hatáskör tekintetében a legfőbb érv az volt a vádtanács mellett, hogy a vizsgálóbíró testületi felügyeletére mindenképpen szükség van, mivel nagyon erőteljes jogosítványok vannak a kezében, és e felügyeletet nem tanácsos az ítélő bíróságra bízni, mivel a vádtanács által – ahogy Tarnai János fogalmazott – „*áll elő az a szűzies elfogulatlanság, mely, mint szellemesen fejezi ki magát Jellinek előadó úr, olyan mint egy tiszta photographiai lemez*”.¹⁷ Tehát így az ítélő fórum teljesen elfogulatlan, mivel először találkozik az ügyel.

További érv volt a vádtanács kötelező működése mellett, hogy az ítélő bíróság elé állítás és a végtárgyalás viszontagságai olyan teher alá helyezik a vádlottat, és olyan jelentőségteljes események egy ember életében, amelyet kizárólag az ügyészség vádiratától függővé tenni nem találtak szerencsésnek.¹⁸

Szintén az ügyészség mindenhatóságától féltette a terheltet Beksics Gusztáv, aki szerint csak a bírói vád alá helyezés adja meg azt a bírói oltalmat, amelyre szükség van.¹⁹ Ezen érvelés, azaz az ügyészi hibákkal szembeni biztosítéki szerepkör általánosnak volt tekinthető a vádtanács intézményének pártolói között, szinte mindenkinél fő helyen jelent meg, a kodifikátorok is egyértelműen kiálltak mellette, így a törvény indoklásában fő helyen szerepelt.

Magánindítvány esetén szintén feltétlenül szükségesnek tartották a szakszerű jogi felülvizsgálatot, nehogy a terheltet teljesen ok nélkül perbe lehessen fogni kizárólag egy magánfél indítványa alapján. Ezzel a kodifikátorok is maximálisan egyetértettek, ennek megfelelően a törvény magánindítvány esetére kötelező vád alá helyezési eljárást írt elő.

A vádtanács támogatói hangsúlyozták azt is, hogy a vádtanács eljárásával nem hosszabbodik a per, mivel a készülő javaslat a fakultatív vád alá helyezést támogatja, azaz, ha a terhelt nem kéri a vádirat felülvizsgálatát, nem kerül a vádtanács elé az ügy.²⁰

Sík Sándor is látta a vizsgálóbíró komoly hatalmának veszélyeit, erről a következőképpen fogalmazott: „*Ide azt mindenki a legveszélyesebb dolognak, a bűnper átkának ismeri el, ha a vizsgálóbíró tanúk ellenőrzése nélkül, zárt ajtó mögött faggathat s veheti föl a jegyzőkönyveket. Itt controle, itt bizalmi férfiak jelenléte szükséges.*”²¹

Ő azonban más megoldási javaslatot kínált, a vádtanácsnak nem volt híve. Véleménye szerint a vizsgálóbírónak nem egyedül kellene eljárnia, hanem tanácsban, a vád alá helyezést pedig egy felsőbb bírói fórumhoz javasolta telepíteni, amely jogi minősítésről nem nyilatkozhatna, csak deklarálná, hogy „vádaskodhat-e” az ügyészség.²²

Sík Sándor érvelésében világosan megjelent a vádtanács javaslat szerinti működése ellenzőinek egyik legfőbb érve is. Eszerint amennyiben a vádtanács vezeti és ellenőrzi a vizsgálatot, majd pedig ítélezik a vizsgálat eredménye, a vád alá helyezés ügyében, azzal

¹⁷ SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar Jogászegyleti értekezések 1. kötet. A büntető bíróságok szervezete és hatósági köre tekintettel a magyar bünvádi eljárás tervezetére.* Budapest, 1884, 35. p. Dr. Tarnai János érvelése.

¹⁸ SZLADITS 1884, 36. p. Egyébként a magyar királyi ügyészség szervezetét, feladatait, hatáskörének terjedelmét is alapjaiban határozta meg a készülő Bünvádi perrendtartás. NÁNÁSI László: *A magyar királyi ügyészség megszervezése és működésének kezdetei (1871–1872).* Ügyészségi értesítő, 1992/2–3., 39–52. pp.

¹⁹ SZLADITS 1884, 68. p.

²⁰ SZLADITS 1884, 68. p.

²¹ i. m. 86. p. Sík Sándor érvelése.

²² i. m. 86. p. Sík Sándor érvelése.

a saját aktusait minősíti, azaz saját magának lenne a bírāja. Emiatt a vádtanácstól függetlenül vizsgálati tanácsra volna szükség francia mintára érvelésük szerint.

A saját aktusok feletti döntés problematikája a vádtanács egyes külön hatáskörei kapcsán is felmerült. Az előzetes letartóztatás elrendelésével a tervezet a vizsgálóbíró jogosította fel, azonban kötelező vádtanács megerősítést írt elő. E „közös” döntés ellen pedig a terhelt a vádtanácshoz fordulhat. Tehát a vádtanács gyakorlatilag saját döntését bírálta felül. Ezt kifogásolták a Jogtudományi Közlöny hasábjain is. Az javasolták, hogy a megerősítés mellőzésével először a vizsgálóbíró teljes felelősséggel döntsön az előzetes letartóztatás elrendeléséről, ez ellen a terhelt panasszal élhet a vádtanács előtt, amely a felek előzetes meghallgatása után hozzon határozatot a kérdésben.²³

Fayer László is hosszasan elemezte e problémakört, álláspontja szerint amennyiben a vádtanács a vád alá helyezést elutasítaná, azzal a korábbi vizsgálati döntéseit hazudtolná meg.²⁴

Ezzel azonban egy újabb visszasság került felszínre, miszerint a hazai törvényszéki személyi állomány nem teszi lehetővé, hogy két külön tanács működjön a vizsgálat és a vád alá helyezés tekintetében.

Dell’Adami Rezső véleménye szerint csak jelentős létszámemeléssel lenne megoldható a probléma, amelynek nincsenek meg a feltételei hazánkban²⁵, és gazdaságossági problémákat is felvet a helyzet. További kivetnivalónak látta a vádtanács eljárásával kapcsolatban, hogy lassúbb, nehezebb, komplikáltabb az eljárás, ha működik vádtanács. A vizsgálati szerepkörét teljesen feleslegesnek tartotta, a vád alá helyezés kapcsán pedig a fakultatív rendszer erőteljes pártolója volt. Összességében tehát nem volt jó véleményével a tervezet ezen részéről: „Az egyéni szabadság oltalmára külön és önálló garantiák nyújtatnak (vizsgálati fogság elrendelése elleni jogorvoslat stb.) minden bűnvádi eljárásban és sokkal hathatósabbak azoknál, melyek a tervezetben foglaltatnak.”²⁶

A vádtanács ellenzői erős problémának látták továbbá az intézmény nem elégséges szervezeti elkülönülését az ítéelő tanács bírától, mivel közvetlen törvényszéki kollégákról van szó. Fayer László erről így írt: „Nem tanácsos az ítéelő bírót oly helyzetbe hozni, hogy a bűnös vagy nem bűnös kimondásával döntsön a felett, hogy kollegái helyesen indították-e meg a vizsgálatot, helyesen rendelték-e el a vizsgálati fogságot és helyesen mondották-e ki a vád alá helyezést.”²⁷

A vádtanács vád alá helyező határozata elleni talán legerősebb elvi állásfoglalás abban állt, hogy e döntés prejudicium a terhelt ügyében, tehát a főtárgyaláson a vádlott hátrányból indul általa, mivel a bűnössége van előre vetítve.

E probléma kiküszöbölésére többféle megoldást is kínáltak a jogtudósok. Illés Károly szerint – aki egyébként a kötelező vád alá helyezés pártolója volt – ezt a visszás helyzetet úgy lehetne kiküszöbölni, ha egyrészt a vádtanács nem hozna formális vádhatározatot, másrészt nem a terhelt kifogásától függne a vádtanács eljárása, hanem hivatalból kellene

²³ STILLER Mór: *Vizsgálati fogság és szabadlábrahelyezés a bűnvádi eljárás tervezetében*. Jogtudományi Közlöny 1883/3. 21. p.

²⁴ FAYER László: *Bírói szervezetünk reformkérdései*. Jogtudományi Közlöny 1883/50., 394. p.

²⁵ Ezzel a kodifikátorok is maximálisan egyetértettek.

²⁶ SZLADITS 1884, 58. p. Dell’Adami Rezső érvelése

²⁷ FAYER 1883, 394. p.

az ügyeket bírói mérlegelés tárgyává tenni. Azt javasolta, hogy osztrák mintára vádhatározat helyett vádindítványt tegyen a vádtanács, azaz csak tárgyalásra kellene utasítania az ügyet, ha nem talál olyan okot, amely az eljárás megszüntetését igényli. A vádhatározat ugyanis olyan módon helyezi vád alá a terheltet, hogy magáévá teszi a vádat, ehelyett inkább csak helyt kell adni a vádnak.²⁸

A kodifikátorok végül nem ezt fogadták el, hanem úgy gondolták, a fakultatív vád alá helyezéssel orvosolják a helyzetet, amelyben a terhelt maga dönthet arról, hogy kifogást emel-e a vádirat ellen, azaz kiteszi-e magát a vádhatározat esetleges prejudikációjának.

Baumgarten Izidor, aki tudományos működése mellett a bírósági gyakorlatban is hatalmas rutint és tekintélyt szerzett, a vádtanács szabályozásának egy kisebb momentumát vette kritika alá. A vádtanács meghallgatása, amelynek során a terheltet is kihallgatja (a jogszerű védelem érvényesülése érdekében), csak feleslegesen megakasztaná az eljárást, mivel olyan tények merülhetnek fel, amelyek a vádtanácsot arra sarkallják, hogy a vizsgálat kiegészítését rendeljék el. E momentum pedig indokolatlanul meg tudja nyújtani az eljárást. Másrészt a vádtanácsnak nem feladata a bizonyítékok közvetlen felvétele, hanem a vizsgálóbíró által összegyűjtött anyag értékelése.²⁹

A sok érvet, módosító javaslatot mérlegelte a törvényhozó, és az alábbiakban bemutatottak szerint szabályozta a vádtanács intézményét.

2. 2. A vádtanács az igazságügyi bizottság előtt

Miután az országgyűlés elé került a törvényjavaslat, a képviselőház az igazságügyi bizottság elé terjesztette az anyagot. E fórum részletes elemzés és vizsgálat alá vette, és a következő főbb megjegyzéseket tette a vádtanáccsal összefüggésben.

A fakultatív vád alá helyezési eljárás mellett tette le egyértelműen a voksát a bizottság az eljárás gazdaságosságát és gyorsaságát szem előtt tartva. Véleménye szerint a Bp. előtti kötelező vád alá helyezés rendszere írásbeli alapon nem fenntartható, szóbeli tárgyalás esetén pedig a kötelező vádhatározat az eljárás olyan mértékű elhúzódtását és a bíróságok nagymérvű túlterhelését idézné elő, amely a törvény gyakorlati alkalmazhatóságát határozottan kizárná.³⁰

Az igazságügyi bizottság két jelentősebb módosító javaslatot tett, amelyeket el is fogadott az országgyűlés. Az egyik a vádtanács előtti meghallgatásra vonatkozott. A javaslat 260. §-a szerint a fogva lévő terheltet a kifogások tárgyalására mindig a vádtanács elé kellett volna állítani, ehelyett a bizottság azt indítványozta, hogy a vádtanács csak akkor kötelezze személyes megjelenésre (vagy állítsa maga elé) a terheltet, ha szükségesnek látja.³¹

²⁸ ILLÉS Károly: *A vádhatározatról*. In: Szladits Károly (szerk.): Magyar Jogászegyleti értekezések 12. kötet. Budapest, 1896, 12–13. pp.

²⁹ BAUMGARTEN Izidor: *A vádhatározatról, tekintettel a bünvádi eljárás javaslatára*. In: Szladits Károly (szerk.): Magyar Jogászegyleti értekezések 12. kötet, Budapest, 1896, 47–48. pp.

³⁰ *Képviselőházi irományok*, 1892. XXXIV. kötet, 1110. sz. A képviselőház igazságügyi bizottságának jelentése, a bünvádi perrendtartásról szóló törvényjavaslat tárgyában, 1892, 11. p.

³¹ A Jog 1896/5. szám (1896. 02. 02.) 37. p. A bünvádi eljárási törvényjavaslat tárgyalása a képviselőház igazságügyi bizottságában.

A másik módosító javaslat a fakultatív rendszerrel kapcsolatban érkezett. A javaslat a tiszta fakultatív rendszert szabályozta, azaz ha nem érkezik kifogás a terhelt részéről, akkor automatikusan a főtárgyalás kitűzéséről kellett volna gondoskodni. Ehelyett a bizottság azt javasolta, hogy a vádiratot ebben az esetben is vizsgálja meg a bíróság, nincsenek e nyilvánvaló eljárást megszüntető okok.

E finomításokon kívül a bizottság megfelelőnek találta a javaslat vádtanácsra vonatkozó rendelkezéseit, csak egészen apró stilisztikai, szóhasználati pontosításokat javasolt még.

Az országgyűlés egyebekben nem foglalkozott a vádtanács intézményével, vita nélkül elfogadta az igazságügyi bizottság javaslatait.

3. A vádtanács felépítése

A vádtanács a fentebb látható viták eredményeképpen egy komplex, megfelelően szabályozott intézményként jelent meg hazánk első perjogi kódexében.

A vádtanács a bünvádi perrendtartást életbe léptető jogszabály szerint egy elnökből és két bíróból állt. A törvényszék elnöke minden év novemberében döntött az elnök és a tagok személyéről, egyúttal egy helyettes elnököt és tagot is kirendelt.³²

A jogtudomány és a törvényhozók egyöntetű véleménye szerint az lett volna az ideális állapot, ha az adott ügyben eljáró vádtanács és ítélő tanács tagjai között összeférhetetlenség állna fenn, azonban ez személyi feltételek hiánya miatt nem volt maradéktalanul megvalósítható. Így a Bp. megelégedett azzal, hogy a vádtanácsban előadóbíróként eljáró személy nem vehetett részt az adott ügyben ítélkező tanács munkájában. Azonban ha az adott törvényszéken megoldható volt, a másik két vádtanácsi bíró is mellőzendő az ítélkező tanácsban. Erre a törvény indokolása is utalt: „a mit az igazságszolgáltatás érdeke mulhatalanul megkíván, annak igyekszik a javaslat megfelelni, midőn a vádtanács tagjait részben kizárja az ítélőtanács tagjai közül.”³³

4. A vádtanács fő hatáskörei

A vádtanács francia mintára alakult hazánkban, azonban jelentős módosításokkal: a magyar vádtanács egyesítette a francia (vizsgálatot és a vizsgálóbíró) felügyelő tanács és a vád alá helyező bíróság hatásköreit. A miniszteri indokolás ennek okát részletesen magyarázta. Véleménye szerint nincs szükség külön tanácsra, mert egyrészt a kettő hatásköre nem összeegyeztethetetlen egymással, másrészt így elkerülhetők az esetlegesen felmerülő hatásköri bizonytalanságok, harmadrészt a bíróságok személyi állománya nem teszi lehetővé több tanács felállítását. Ez utóbbihoz gazdaságossági érdekek is kapcsolódnak.³⁴ Tehát így a vádtanácsnak mind az előkészítő, mind a közbelső perszakban szerepe volt.

³² 1897. XXXIV. tc. a bünvádi perrendtartás életbeléptetéséről, 8. §.

³³ Az 1896. évi XXXIII. tc. indokolása a bünvádi perrendtartásról

³⁴ Az 1896. évi XXXIII. tc. indokolása a bünvádi perrendtartásról

4. 1. Vizsgálat felügyelete és ellenőrzése

A vádtanács egyik fontos hatásköre a vizsgálati szakhoz és a vizsgálóbíró tevékenységéhez kapcsolódott. Felügyelő és ellenőrző hatáskört gyakorolt a vizsgálat felett annak szabályossága és a terhelt személyes szabadsága védelme érdekében. Ennek körében döntött a hozzá beérkezett panaszokról, amelyek tárgya nem volt korlátozva, a vizsgálóbíró minden cselekménye és mulasztása tekintetében benyújtható volt akár szóban, akár írásban, akár a vádtanácsához közvetlenül, akár közvetetten a vizsgálóbírón keresztül.³⁵ A vizsgálóbíró végzése ellen felfolyamodásnak volt helye a vádtanácsban.³⁶

Az 1888-as javaslat indokolása, amelyet a Bp.-ről szóló törvény miniszteri indokolása e jogintézmény tekintetében szó szerint átvett, a következőkben jelölte meg a vádtanács vizsgálatot ellenőrző funkciójának szükségességét.

„Nem lehetett figyelmen kívül hagyni, hogy azok a nagy jelentőségű functiók, melyekből az elővizsgálat áll, egy személy kezeibe vannak letéve, s hogy a teendők nagyrészt olyan természetűek, miszerint a vizsgálóbíró téves eljárása pótolhatatlan csorbát ejthet úgy a per érdekein, mint a személyes jogokon. A felek ellenőrzése is, — miután, mint fentebb kifejtett, a teljes ügyfélnyilvánosság vagy a nyilvános contradictorius elővizsgálati eljárás rendszere el nem fogadtatott, — itt nem segíthet, mert a vizsgálóbíró végre is határozati joggal bír. Utasítási jogokkal ellátott felügyelő közegre van tehát szükség; s minthogy ez a javaslat elveinél fogva, az ügyészség kizárásával, csak bírói közeg lehet, ilyenre, még pedig — szemben a vizsgáló egyes bíróval — testületre kellett ruházni e hivatást.”³⁷

A vizsgálat leginkább az a szak az eljárásnak, ahol a nyomozó elv megjelenik, így a vádtanács szerepköre itt abban is állt, hogy a vádelv érvényesülését biztosítsa azáltal, hogy korlátozza a vizsgálóbíró nyomozását, esetleges „túlkapásait”.³⁸

Fontos kiemelni, hogy a vádtanácsnak a vizsgálat elrendelése és befejezése tekintetében is széleskörű jogosítványai voltak.³⁹

4. 1. 1. A vádtanács és a vizsgálóbíró viszonya

A vádtanácsnak a perrendtartás erőteljes jogi eszközöket biztosított a vizsgálóbíró ellenőrzése és felügyelete tekintetében. Emellett a vizsgálóbíró maga is kezdeményezhette a vádtanács beavatkozását: utasítást kérhetett bármilyen kétsége esetén. Az utasítások rá nézve kötelezőek voltak. A vádló, a terhelt és a magánfél a vizsgálóbíró minden aktusa vagy mulasztása ellen panasszal élhetett a vádtanács előtt, amelyről az haladék nélkül

³⁵ Az 1896. évi XXXIII. tc. indokolása a bűnvádi perrendtartásról.

³⁶ A vizsgálat szükségessége és a vizsgálóbíró tevékenysége legalább akkora viták kereszttüzében állt, mint a vádtanács intézménye, erről kimerítő elemzést lásd bővebben: SZÉKELY György László: *A vizsgálóbíró és a vizsgálat a régi magyar büntetőeljárásban*. Jogtörténeti Szemle 2023/1., különösen: 30–31. pp.

³⁷ *Képviselőházi irományok*, 1887. XI. kötet, 357. sz. Törvényjavaslat a magyar bűnvádi eljárásról, és indokolásának kezdete, 275. p.

³⁸ FINKEY 1908, 314. p.

³⁹ Erről lásd bővebben: FINKEY 1908, Budapest, 323–324. pp.

köteles volt határozni. A vizsgálóbíró végzése ellen pedig felfolyamodásnak volt helye ugyanezen testülethez.⁴⁰

A vizsgálóbíró a vizsgálat állásáról, különösen a fogvatartott terhelt ügyeiről és fogvatartása tartamáról havonta köteles volt jelentést tenni. Amennyiben az ügy súlya vagy sürgőssége megkívánta, ennél sűrűbben is jelentésre volt kötelezhető.

A vádtanács bírsággal is sújthatta a vizsgálóbírót.⁴¹

4. 1. 2. Kötelező kontra fakultatív vizsgálat

Mind a jogtudományos vitákban, mind a bírósági gyakorlatban élénk vita tárgyát képezte a 19. század második felében, hogy szükséges-e a kötelező vizsgálat, vagy a vádtanács döntésétől tegyék függővé annak lefolytatását. A kötelező vizsgálat melletti legfőbb érv az volt, hogy az ügy alaposan előkészítve, független bírói személy vizsgálata nyomán kerül főtárgyalásra, nem a vádló esetlegesen egyoldalú nyomozása révén. Bár azt is megállapították, ahogy később Angyal Pál is rámutatott, hogy a vizsgálóbíró hivatalból történő eljárása a vádelv áttörését jelenti. Ugyanakkor a vizsgálatban a bírói függetlenség garanciáját látta, mivel a vizsgálóbíró adatgyűjtése a bírósági bizonyítás része, amely így nem marad kizárólag a vádló kezén, egyoldalúságot eredményezve.⁴²

Ezzel szemben a fakultatív vizsgálat pártolói azzal érveltek, hogy minden félnek a büntetőügyek gyorsabb lebonyolítása az érdeke, és felesleges hosszabbítást eredményez a vizsgálati szak.⁴³ Hazánkban a Bp. hatályba lépéséig a kötelező vizsgálatot követte a gyakorlatunk, ezzel szakított az első perjogi kódex, amely a fakultatív vizsgálati rendszer elve alapján csak a legsúlyosabb bűnügyeknél (ahol elengedhetetlen az alapos mérlegelés) tartotta fenn a kötelező vizsgálatot. Ahol azonban az ügy világossága vagy csekélyebb jelentősége indokolta, a vádló vagy a terhelt indítványától, valamint a vádtanács határozatától tette függővé a vizsgálat lefolytatását.⁴⁴

4. 2. A vád alá helyezési eljárás

4. 2. 1. A vád alá helyezés két típusa

Ahogy a vizsgálat esetén, a vád alá helyezési eljárásnál is a kötelező és a fakultatív rendszer között tehetünk különbséget. Hazánk eljárási gyakorlata a Bp. hatályba lépéséig

⁴⁰ ATZÉL Béla: *A bűnvádi perrendtartás (1896: XXXIII. t. cz.) kiegészítve az esküdtbíróságokról (1897: XXIII. t. cz.) és a bűnvádi perrendtartás életbelépéséről (1897: XXXIV) szóló törvényekkel*, Pozsony-Budapest, 1900, 40–41. pp.

⁴¹ FINKEY 1908, 315–316. pp.

⁴² ANGAL Pál: *A magyar büntetőeljárás jog tankönyve*. II. kötet. Athenaeum, Budapest, 1917, 29–33. pp. Ugyanakkor a korabeli jogászok arra is rámutattak és kritika tárgyává tették, hogy a vizsgálóbíró azzal a tevékenységével, amellyel a vádemelés sikerét igyekszik megalapozni, maga is vádlóvá válik. Erről lásd: SZABÓNÉ NAGY Teréz: *A büntetőeljárás rendszer alapjai*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1966, 243–246. pp.

⁴³ Vámbéry Rusztem a Bp. hatályba lépését követő pár év adatai alapján megállapította, hogy valóban gyorsult az eljárás a fakultatív vizsgálat bevezetésével, mivel a vizsgálóbírók tehermentesítve lettek, és ezáltal a vizsgálatok is alaposabbá váltak. VÁMBÉRY Rusztem: *A bűnvádi perrendtartás tankönyve*. Grill Károly, Budapest, 1916, 210–211. pp.

⁴⁴ FINKEY 1908, 309. p.

egyértelműen a kötelező vád alá helyezési eljárás mellett tette le a voksát. Az 1888-as javaslat volt az első, amely a fakultatív rendszert építette be a szabályozásába.

A korabeli nagy európai kódexeken végigtekintve azt láthatjuk, hogy többségében szintén a kötelező rendszer pártolói voltak: ezt követte az angol, a francia, az olasz, a német és a belga büntető perjogi kódex. Ezzel szemben a fakultatív rendszert valósította meg az osztrák (és később a magyar) perjogi törvénykönyv.

A kötelező vád alá helyezés támogatói – ahogy fentebb a kötelező vizsgálatnál is láthattuk – leginkább azzal érveltek, hogy a terhelt védelme és a vádló túlzott hatalma, esetlegesen egyoldalú nyomozása érdekében van arra szükség, hogy egy független bírói tanács döntsön a vádemelésről. Ezzel szemben a fakultatív rendszer támogatói szerint a terhelt védelme ugyanúgy biztosítható e szisztéma szerint is, mivel ha kifogást emel a vádirat ellen, akkor a vád alá helyezésről a vádtanács dönt. Azaz, ha a terhelt igényli a bírói „oltalmat”, ugyanúgy megkapja, azonban ha az eljárás gyorsabb lefolytatását szeretné, akkor kimarad a közbenső eljárás. Az 1888-as javaslat indokolása szerint a gyakorlatban a terhelteknek döntő többségben az a vágyuk, hogy minél előbb az ítéldbíróság elé kerüljenek, és ne húzódjon az ügy egyéb eljárásokkal.⁴⁵

A Bünvádi perrendtartás kodifikátorai végül – szakítva az addigi perjogi gyakorlattal – a fakultatív rendszer mellett tették le a voksukat, két megkötéssel. Egyrészt magánvád⁴⁶ esetén kötelező volt a vád alá helyezési eljárás, ami érthető, mivel egy szakszerű jogi felülvizsgálat elvárható magánvádló fellépése esetén. Másrészt, ha a terhelt nem tett kifogást a vádirat ellen, az ítéldbíróság akkor is köteles volt egy alapvető vizsgálatra az ügy áttétele, felfüggesztése, megszüntetése szempontjából.⁴⁷

4. 2. 2. Hazai előzmények

A perbe fogás tényére hazánk régi joga nagy hangsúlyt fektetett. Ennek egyik bizonyítéka, hogy nemes embert főszabály szerint perbe fogni csak a megye közgyűlésének határozata alapján lehetett.⁴⁸ Bár ez nem volt ideális megoldás jogilag, mert e döntésnél nem az igazságszolgáltatás volt a fő szempont, hanem politikai és egyéb (magán)érdekek mentén szület(het)ett meg a döntés. A bünvádi eljárás első kodifikációs kísérleteinél is sok kritika érte e gyakorlatot, mindenképp a megreformálandó tárgyak között tartották számon.

Az 1843-as javaslat is rendelkezett a perbe fogásról, az illetékes törvényhatóság „perbe fogó széke” döntött volna, amely az elnökkel együtt egy 13 fős testületet jelentett.

⁴⁵ *Képviselőházi irományok*, 1887. XII. kötet, 357. sz. A magyar bünvádi eljárásról szóló törvényjavaslat indokolásának folytatása és vége, 462. p.

⁴⁶ A magánvád részletes szabályozásáról lásd bővebben: ANTAL Tamás: *A magánvád szabályozása Magyarországon a dualizmus korában*. In: *Jogtörténeti Szemle*, 2004/1. 26–34. pp., 28–31. pp. A magánvád létjogosultságáról és terjedelméről a kodifikátorok élénk vitát folytattak, részletesebben lásd: KOVÁCS Judit: *A magánvád szabályozásának hazai története az 1973. évi I. törvény megjelenéséig*. In: *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica* 62., Szeged, 2002, 3–38. pp., 3–5. pp.

⁴⁷ FINKEY 1908, 356–357. pp.

⁴⁸ Kivételt képeztek a táblai perek, valamint azon ügyek, ahol a nemes nem nemes ellen folyamatban lévő perben bűntársnak minősült.

Már itt is gondosan ügyeltek arra, hogy e szék tagjai nem vehetnek részt az ítélet meghozatalában. E munka tehát a kötelező bírói vádhatározati rendszeren alapult.⁴⁹

A külön perbefogási határozat feltétlen szükségességét az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok is elismerte, nemesek és nem nemesek ügyeiben egyaránt, mégis a gyakorlat ennek csak az írásbeli pernél adott helyt. Eszerint a vizsgálati eljárás végeztével a terhelt perbefogásáról vagy az eljárás megszüntetéséről a törvényszék határozott.

1872-től pedig a „Sárga könyv” a kötelező vád alá helyezést szilárdította meg a gyakorlatban – ahogy ezt korábban bemutattuk –, amelyen a Bp. változtatott.

4. 2. 3. A vádtanács előtti eljárás

Amennyiben a terhelt a vádirat ellen kifogást emelt, a vizsgálóbíró az iratokat azonnal köteles volt a vádtanács elé terjeszteni. Magyar specifikum, hogy a terhelt a vádtanács ülésén részt vehetett, sőt, erre kötelezhette is a vádtanács, amennyiben szükségesnek ítélte.⁵⁰ Mindez az ügyfélnyilvánosság elvének érvényre juttatása érdekében történt, hogy ne csak a vád képviselői lehessenek jelen. Az ügyész mindig köteles volt megjelenni a vádtanács tárgyalásán, bár néhol helytelen gyakorlatként ettől eltekintettek.⁵¹

A vádtanács a végzésében arról is köteles volt dönteni, hogy mely tanúkat és szakértőket idézzenek meg a főtárgyalásra. A vádtanács nem volt kötve az ügyész indítványához: a vádirathoz képest akár enyhébben, akár súlyosabban minősíthette a cselekményt. Itt tehát a nyomozóelv észszerű szabályozása lépett be atekeintben, hogy ne a vádló legyen a per ura.

A vádtanács a fogva levő terheltnek az esetleges további fogva tartása vagy szabadlábra helyezése tárgyában is döntött.

Tehát a vádhatározat kötelező tartalmi elemei a következők voltak: az eljáró bírák neve, a terhelt személyes adatai, a bűncselekmény megnevezése, amely miatt vád alá helyezés történik, rendelkezés a terhelt fogva tartásáról vagy szabadlábra helyezéséről, a főtárgyalásra időzendő tanúk és szakértők megnevezése, vádhatározat részletes indokolása.

A vádtanács ötféle határozatot hozhatott. Elrendelhetette a nyomozást vagy a vizsgálatot, esetleg annak kiegészítését (ha tartottak ilyet); az ügy áttételét az illetékes bíróságra vagy hatósághoz; a vádiratot elutasíthatta és az eljárást végzéssel megszüntethette; az eljárás folytatását felfüggeszthette, ha arra szükség mutatkozott (pl. más magánjogi jogviszony tisztázása érdekében, elmeállapot vizsgálata végett); valamint kimondhatta a terhelt vád alá helyezését.

A vádtanács eljárást megszüntető joga csak igen szűk esetekre, a legvilágosabb büntetlenségi okokra volt szorítva. Amennyiben vádhatározat született és a terheltet vád alá helyezték, ezzel lépett az eljárás a következő szakba és vált a terheltből vádlott.⁵²

A vádtanács a Bünvádi perrendtartás hatályba lépését követően közel 50 évig volt jelen hazánk büntető perjogában, az 1946. évi XIV. tc. iktatta ki a magyar jogrendből.

⁴⁹ Az 1844-es javaslat ezen módosított, mert nem szakszékhez telepítette volna a kötelező vádhatározat meghozatalát, hanem a vádesküdszékhez. 1888. Indokolás 460. p.

⁵⁰ Sem a fakultatív rendszerben mintául szolgáló osztrák, sem más európai kódex nem engedte meg a terhelt részvételét, tehát ebben a magyar törvény volt a legszabadelvűbb.

⁵¹ BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története. (Kézirat gyanánt.) (Szerk.: Varga Endre, Budapest, 1961, Levéltárak Országos Központja), 178–179. pp.

⁵² FINKEY 1908, 360–363. pp.

ANNA ÉVA TAMÁSI

CODIFICATION OF HUNGARIAN CRIMINAL PROCEDURAL
LAW IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

WITH PARTICULAR REFERENCE TO THE PROSECUTION COUNCIL

(Summary)

This paper attempts to present the process and the most important stages of the codification of criminal procedure in Hungary, with particular reference to the principle of the indictment and the institution of the prosecution council. This legislation is a milestone in the history of Hungarian procedural law, as until now this area of law has remained uncoded and heterogeneous in terms of both territory and persons.

The prosecution council was present in Hungarian criminal procedure law for almost 50 years.